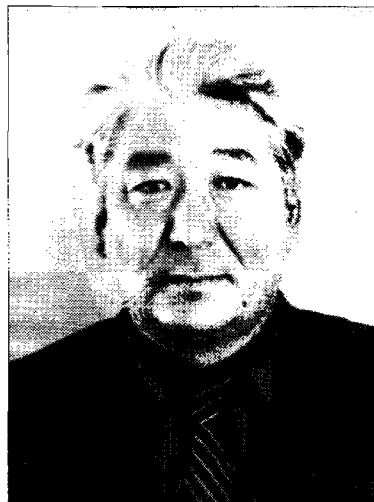

Ұлағат иесі – Қаражан Нұрғалиұлы

Қазақта «келіні жақсының керегесі алтын» деген мәні мен мағынасы терең жақсы бір сөз бар. Халқымыздың арғы-бергі тарихына зер салсақ, дана қазақта бір өзі бір ауылды басқара білген адуынды да парасатты бәйбіше, ауылдағы қайсыбір тентек қайныларын бір ауыз сөзбен иландырып, тезге сала білген көркіне ақылы сай келіндер аз болмаған.

XV ғасырдың аяғы мен XVI ғасырдың бас кезінде қыпшақ руының қызы Тәттібике апамыз шымыр руына келін болып түскен кезінде ел ішіндегі дауға түсіп, билік айтып, ел-жұрттың ынтымағы мен тыныштығын сақтай білген бидің бірі болыпты. Ал XIX ғасырда дүркіреген бір әулетке келін боп түскен Құдайбайдың қызы Бидаш есімді әйелдің ақылдылығы мен кеменгерлігі нәтижесінде ел арасында «Бидаш би» атанып кеткені туралы деректер жазба әдебиетінде кездеседі. Әйгілі Төле бидің келіні Данагүлдің ақыл парасаты бір төбе. Одан кейінгі жылдарда да халқымыз парасат-пайымы жарасқан келіндерге кенде болған жоқ. Қайын атасы туралы «шуақты күндерді» жазып, атасының ер-

жолының бастауы. Атамның әкесі «халық жауы» болғаннан болса керек, атам оң солын тани бастаған кезінде, қайтсем де білім алуым керек деген қайсарлығымен ауыл белсенділерінің наразылығына қарамастан қашып шығып, қазіргі Қостанай облысы, Меңдіқара қаласындағы Ыбырай Алтынсарин атындағы 2 жылдық педушилишеге түсіп, білім алады. Сол кездегі маңдай-алды саналатын білім беру ордаларынан сауат ашып, білімін шыңдай түскен атам - кіндік қаны тамған атамекеніне келіп, қызмет қылуды мойнындағы міндеті санаған екен. Одан әрі елге оралмауды азаматтығына сын келеді деп пайымдаған болуы керек. Алайда, ауылы өзін құдалап, халық жауының баласы деп жұмыс бермеген екен. Содан атам жанұясын ертіп, Торғайға барып қызмет етеді. Атамның әкесі дәулетімен сәулеті жарасқан, қуатты кісі болған екен. Атам көзі тірісінде әкесінен қалған 8 қанатты киіз үй, бір үйір жылқы, барлық дүние мүлктен тұқ қалдырмай, сол ауылдағы алыс-жақын жамағайындарының талан-таражға салып, сан соқтырып кеткендерін өткеннің өкінішке толы естеліктері қылып, баяндайды екен. Атамның ұстаздық жолы бір бөлек, негізінде бұл кісі әдебиетші ғой. Әдебиетшінің өз өмір жолы, тағдыры әдебиет иесі үшін оның ішкі жан дүниесіне, әрмен қарай қалам тартып, небір алпауыт шығармалармен,

мен, көрнекіліктермен көмкере өткізетін атам - әдебиетті, еңбекпен, тілмен, мәдениетпен жіті байланыстырып, әр сабағында шәкірт көңіліне жол табуды мақсат тұтқан. Өз сабағының әсерлі де көрнекі болуы үшін, техникалық құралдарды да пайдаланған. Ол кезде, қазіргідей бәрі дайын тұрған Google - YouTube желілері адамның түсіне кірмек қайдан. Атам қолда бар мүмкіндікпен, кезінде таспаға жазылып алынған әндер мен күйлерді, ақын-жазушылардың сөздерін сабақ барысында қолдана білген. Сонымен қатар, әр өлең сөзді, мәтінді оқығанда нақышына келтіріп, тыңдаушыны кейіпкердің нақ

стыруымен ауданаралық жалпы білім беру ұйымдарының арасында « тұмадан тұнық нәр алдым » тақырыбында ауқымды байқау ұйымдастырылмақ.

Заман қарқынды дамып, небір мамандықтар самсап келе жатқан біздің қоғамда - кешегі еңбегі сіңген ұстаздарды елеуіміз керек . Аты - жөнін ардақтап, мұражай мен білім ордаларында еңбегін көпке көрсетуіміз керек . Қарапайым

қазақ ауылының алғашқы зиялыларының бірі болып, ағарту ісіне өзіндік қолтаңбасын қалдырған атам жайлы айтпағым осы. Кейінгі өскелең ұрпаққа алдыңғы буынның еңбек жолымен, жеткен жетістіктерін насихаттасақ, ұстаз мерейі өсіп, мұғалім мамандығына қызығушылық та көбейер еді.

Айдана КАМЕЛ,
немере келіні

лігін, ақыл кемеңгерлігін кейінгі ұрпаққа керемет мәтінмен мәнерлеп жеткізіп жүрген, қазақтың батыры Бауыржан Момышұлының келіні — Зейнеп Ахметова апамыз да бүгінгі күні күллі қазақтың келініне айналды. Қазақ халқында ықылым заманнан келіндер мектебі өмір сүрген бе дерсіз. Тарихқа көз жүргізте келе, мен де бұл жазбаны жазуды ерсі көрмедім.

Мен үлкен әулетке шора қаз еліне келін болып түстім. Менің жазу - сызуға икемді байқаған атам қолыма бір бума үлкен атамның (әкесінің) еңбектері жазылған қағазды ұстатып, толықтай танысып шығуымды қалады. Атам туралы естеліктерді құныға оқып шықтым. Есігінен кісі үзілмейтін, отынан қазаны түспейтін мен аттаған босаға - кешегі Амангелді ауданы, Байғабыл ауыл мектебінде көп жылдар еңбек еткен, қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, ұстаздық қызметімен Торғай - Амангелді өңіріне есімі кеңінен таныс - Нұрғалиұлы Қаражан Бекбауловтың қара шаңырағы екен. Мен қолыма қалам алмас бұрын, үлкен атамның шежіресіне, өмір тарихына көзбен шолу жасап шықтым. Үлкен атам - әке шешесінен ертеректе айырылып жетім қалған екен. Нақтыласам, әкесі кеңес заманында «халық жауы» атанып қудаланып, кейін ату жазасына ұшыраған көрінеді. Бірнеше жыл өте анасы да бақилық болған екен. Бір бауыры соғыста қаза тауып, қалған бауырларын қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға соқтырмай, жетімсіретпеген көрінеді. Әке шешеден айырылып, тұл жетім қалған балалардың үлкені болған атамның - алға ұмтылып, қарекет қылмауға о баста қанмен келген тектілігі де әсер еткен болуы керек. Атам майданда қаза болған бауырын демі үзілгенше іздеумен болыпты. Бар мүмкіндікті пайдаланғанмен жазмышқа шара бар ма. Дей тұрғанмен, көзіңді тірісінде қалған бауырларына баса көз болып, қамқорлығын аямаған екен. Бұл атамның қысқаша өмір

өлең жолдарын тың идеялардың жарық көруіне сеп болатыны анық. Әке шешеден ерте қалған жетімдікпен, халық жауының баласы деген шеттетудің құрбаны болған атам - әдеби қарьерасында кең көлемді шығармаларды дүниеге әкелмегенімен, одан екі есе жүгі ауыр, ұстаздық бағытта қырық жыл еңбек етті. Сол кездегі ауыл балаларының әдеби - мәдени шындалған легін қалыптастыруда көп тер төкті.

Атамның еңбек жолын қарап отырсақ, 1949 жылы Торғайдағы Көкалат ауылында, 1950 - 1952 жылдар аралығында Албарбөгет жеті жылдық мектебінде, 1952-1956 жылдары Түйемойнақ жеті жылдық мектебінде, қызмет еткен екен. 1959 жылы Қарасу бастауыш мектебінде ұстаздық ете жүріп, 1963 жылы Орал қаласындағы А.С.Пушкин атындағы мемлекеттік педагогикалық институтының қазақ тілі мен әдебиеті мамандығы бойынша сырттай бөлімін оқып шығады. Кейін Амангелді ауданына қарасты Крупская атындағы сегіз жылдық білім ордасында мектеп директоры болып қызмет атқарады. 1976 жылы өзінің туған жері Байғабыл ауылына тұрақтап, өмірінің соңында дейін Байғабыл ауылында еңбек етеді.

Ізденімпаз ұстаз оқушыларға терең де тиянақты білім беріп, творчествалық еңбек етеді. Сөзіме тұздық болсын. Осы орайда атаның түрлі тақырыптарда жазған баяндамалары мен мақалалары облыс, республика көлемінде кеңінен бағаланған көрінеді. Ол кісі көркем әдебиет арқылы шәкірттерінің санасына адамгершіліктің асыл қасиеттерін қалыптастырудағы еңбегі ұшан теңіз. Атамның іс тәжірибелерінен ұлы Абайдың асыл сөздерінің идеясын, Сәкен, Бейімбет Майлин шығармаларындағы еңбек, адалдық, мәрттік, адамгершілік қасиеттеріне баса назар аударып, айрықша методикамен түсіндіре білгендігінен нағыз мұғалімнің шеберлігін аңғаруға болады. Әр сабағын ерекше әдіс тәсілдер-

сол күйіне түсіріп жіберетін көркем сөз шебері болған екен.

Атамды халық ағарту саласындағы атқарған көп жылдық еңбегі үшін Қазақ ССР халық ағарту ісінің озық қызметкері деген атаққа ие болып, көптеген мақтау грамоталарымен, алғыс хаттармен марапатталды. Әкенің даңғыл жолы - балаға үлгі. 2019 жылы ағамыз Нұрғалиев Ғабит Қаражанұлының бастамасымен «Алтын арқаулы асыл мұра» атты кітап жарық көрген. Кітапта Атамыздың өмірбаяны, ұстаздық жолы, жеткен жетістігі мен шығармашылығы толық қамтылған. Сондай - ақ, Назарбек Бектемісов, Мәлік Жәкішев, Гүлнар Сыздықова сынды Торғай елінің маңдай алды азаматтары мен азаматшаларының, атаммен қызметтес болған тұлғалардың ол кісі туралы ой толғамдары мен зерттеу жұмыстарын оқуға болады.

Торғай даласы - таланты да дара тұлғаларға бай өлке. Менің ойым - Ұлт ұстазы атанған Ахмет Байтұрсынұлының кейінгі буыны болып саналатын атамның еңбегін кейінгі ұрпақ білсе екен деген ізгі ниет қой. Барша қазақ халқы Торғай даласынан шыққан ұстаздардың Ыбырай мен Ахметтен тоқтап қалмағанын, менің атам Қаражан Нұрғалиұлы сынды сөздің жілігін шағып, майын ішкен, тілмаш, майталман ұстаздардың шыққанын білуге тиіс. Осы орайда ағымдағы жылдың қазан айында атаның еңбек жолының куәсі болған, өзінің қызмет еткен мектебінде, туған жері - Байғабыл ауылында кең көлемді іс - шара өткізілгелі отыр. Ол кісінің іс - тәжірибелерін кеңінен насихаттап, кейінгі ұрпаққа жеткізу мақсатында атамның асыл мұрасын насихаттау ба-рысында өзі қызмет еткен Ақан Нұрманов мектебінде атаға арналған әдеби лингафонды кабинет ашылғалы отыр. Сонымен қатар, Ақан Нұрманов атындағы Байғабыл орта мектебінің қазіргі директоры Шоңғалов Қуандық Бақытұлының ұйымда-